

UDK:377.1:316.344.3(575.1)

Malika GAYBIYEVA,
O‘zbekiston Milliy universiteti tadqiqotchisi
E-mail: mgaybiyeva@mail.ru

Y.f.d.prof. V.Topildiyev taqrizi asosida

THE ROLE OF THE PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM IN TEACHING YOUTH TO MODERN KNOWLEDGE AND SKILLS

Аннотация

This scientific article examines the role and the professional education system in teaching young people modern knowledge and skills, and analyzes its methodology and results. The article is a scientific discussion about the adoption, problems and solutions of the professional education system in teaching young people modern knowledge and skills.

Key words: Youth, vocational education, innovation, professional education, vocational school, college, technical school, educational policy, vocational education teacher, laboratory.

РОЛЬ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБУЧЕНИИ МОЛОДЕЖИ СОВРЕМЕННЫМ ЗНАНИЯМ И НАВЫКАМ

Аннотация

В данной научной статье рассматриваются роль и системы профессионального образования в обучении молодежи современным знаниям и навыкам, анализируется ее методология и результаты. Статья представляет собой научную дискуссию о внедрении, проблемах и решениях системы профессионального образования в обучении молодежи современным знаниям и навыкам.

Ключевые слова: Молодежь, профессиональное образование, инновации, профессиональное образование, профессиональное училище, колледж, техникум, образовательная политика, преподаватель профессионального образования, лаборатория.

YOSHLARNI ZAMONAVIY BILIM VA KO‘NIKMALARGA O‘RGATISHDA PROFESSIONAL TA‘LIM TIZIMINING O‘RNI

Аннотация

Bu ilmiy maqola yoshlarni zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga o‘rgatishda professional ta‘lim tizimining o‘rni va roli mavzusini o‘rganib, uning metodologiya va natijalarini tahlil qiladi. Maqola, yoshlarni zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga o‘rgatishda professional ta‘lim tizimining o‘zlashtirilishi, muammolari va yechimlari haqida ilmiy muhokama qiladi.

Kalit so‘zlar: Yoshlar, kasb-hunar ta‘limi, innovatsiya, professional ta‘lim, kasb-hunar maktabi, kollej, texnikum, ta‘lim siyosati, kasb ta‘limi o‘qituvchisi, laboratoriya.

Kirish. Yoshlar – har qachon yurt kelajagining yuksak rivojidadagi asosiy drayver sifatida katta rolga ega bo‘lgan guruh. Ularning rivojlanishi va bilim-tajribalarining o‘sishi kelajakda jamiyatimizni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, zamonaviy dunyodagi siyosat, iqtisod va madaniy jarayonlarining yanada intensivlashishi bilan, yoshlarda jismoniy va intellektual tayyorgarliklarini oshirishda zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga muvofiq ta‘lim tizimi zarurdir. Yurtimizda ham so‘nggi yillarda ta‘lim siyosatida o‘ziga xos yangi tendensiya shakllanib ulgurdi. O‘zbekiston Respublikasida Prezidenti Sh.Mirziyoyevning “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmonining ijtimoiy yo‘nalishida amalga oshiriladigan muhim tadbirlar qatorida oliy ta‘lim muassasalarida mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlarni tayyorlash vazifasi belgilab[1] berilgan edi. Shuningdek, “Oliy ta‘lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2909-sonli Qarorda “Ta‘lim jarayonini, oliy ta‘limning o‘quv reja va dasturlarini yangi pedagogik texnologiyalar va o‘qitish usullarini keng joriy etish, magistratura ilmiy-ta‘lim jarayonini sifat jihatidan yangilash va zamonaviy tashkiliy shakllarni joriy etish asosida yanada takomillashtirish” vazifalari ko‘rsatib o‘tilgan[2]. Jumladan 2019 yil 8 oktyabrda PF-5847-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da “gumanitar va pedagogik yo‘nalishlarda kadrlar tayyorlash sifatiga e‘tiborni kuchaytirish, pedagogik ta‘lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklari bo‘yicha o‘quv reja va dasturlarini ilg‘or xorijiy tajriba asosida qayta ko‘rib chiqish va takomillashtirish” ko‘rsatib o‘tilgan[3].

Prezidentimiz tomonidan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlanishi Professional ta‘lim tizimini

rivojlantirish uchun ham dasturiy qo‘llanma bo‘lib xizmat qilmoqda[4]. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi orqali o‘quvchilarni zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga o‘rgatish hamda xalqaro mehnat bozori uchun kreativ, bir nechta tillarda so‘zlasha oladigan kadrlar yetkazib berish maqsad qilingan. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasining 1.1. Ta‘lim tizimi islohotlari bo‘limining 6-bandida bir qancha ustivor vazifalar belgilab berilgan[5]. Jumladan: - 700 ta professional ta‘lim muassasalarida ta‘lim sifatini oshirish va moddiy-texnika bazasini takomillashtirish;

14 ta hududiy professional tayyorgarlik markazlarini tashkil etish, malaka toifasiga ega bo‘lgan pedagog kadrlar ulushini 50 foizga, masofaviy yoki aralash shakllarda tashkil etiladigan malaka oshirish kurslari ulushini 30 foizga yetkazish;

O‘rta bo‘g‘in mutaxassislarini tayyorlashda davlat grantini axborot texnologiyalari, qurilish, transport va logistika yo‘nalishlarida 100 foizga yetkazish. Yuqorida belgilangan ustivor vazifalarning bajarilishida respublikamizning bir qator oliy ta‘lim muassasalaridagi “Kasb ta‘limi” yo‘nalishlarining mas‘uliyati va o‘rni juda muhim. Bugungi ilm-fan, ishlab chiqarishning yuksak taraqqiyoti, kasb-hunar ta‘lim tizimidagi tub o‘zgarishlar ham oliy ta‘lim muassasalarida tayyorlanayotgan kasb ta‘limi o‘qituvchilari zimmasiga katta mas‘uliyat yuklaydi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Yoshlarni zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga o‘rgatishda ta‘limning integrativ xususiyati alohida ahamiyatga ega. Bugungi dunyoda so‘nggi texnologiyalar hamda innovatsiyalar, masalan, 5G, sun‘iy intellekt kabi, yangi imkoniyatlarni ochdi. Shu bilan birga, yoshlar integrativ ta‘lim tizimida texnik va gumanitar bilimlarini, ijtimoiy bilimlarni birlashtirish orqali kichikdan to kattagacha bo‘lgan barcha bilimlarni qamrab oladi. Zamonaviy ta‘lim

texnologiyalarining o'rta qo'llanishini oshirish zarurati ham mavjud. Virtual ta'lim platformalari, onlayn darslar, interaktiv darsliklar va ma'lumotlar bazalari o'quv jarayonlarini yanada masofaviy va innovativ qilishda katta rol o'ynaydi. Bu usullar yoshlarga o'rganish jarayonini yanada qiziquvchan va ta'sirli qiladi.

Yoshlarni zamonaviy bilim va ko'nikmalarga o'rgatishda professional ta'lim tizimining o'rni mavzusi xorijiy olimlardan N.I.Kravsov, A.K.Radchenko, N.E.Erganova, Ye.V.Tkachenko, E.F.Zeer, N.S.Gluxanyuk, G.N.Jukov va boshqalarning ilmiy ishlarida o'z aksini topgan. O'zbekiston kasb ta'limining rivojlanish jarayoni va tendensiyalari, mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash muammolari, oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlash mezonlari, bosqichlari va turlari pedagog olimlar A.R.Xodjabaev, R.X.Jo'raev, U.Nishanaliev, U.I.Inoyatov, O'Q.Tolipov, Z.K.Ismailova, N.A.Muslimov, Sh.S.Sharipov, D.O.Ximmataliev, D.A.Mustafoeva va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan hamda rivojlantirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Bu ilmiy maqolani tahlil qilish uchun quyidagi metodologiya va usullar ishlatildi:

Ta'lim tizimlarining tahlili: O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda mavjud yoshlar uchun zamonaviy bilim va ko'nikmalarga o'rgatishda amalga oshirilgan ta'lim tizimlarining tahlili amalga oshirildi. Bu tahlil, o'zbek va xorijiy oliyog'ohlar, texnikumlar, kollejlarni tahlil qilgan.

Statistik analiz: Olingan ma'lumotlar statistik tahlil orqali baholanib, ta'lim tizimlarining o'zlashtirilishi, muammolar va yechimlari aniqlandi.

Xalqaro taqdimotlar va murojaatlar: O'zbekiston va xorijiy oliyog'ohlar bilan murojaatlar va xalqaro taqdimotlar orqali, topilgan ma'lumotlar va tahlillar sinovdan o'tkazildi va ularning ilmiy faoliyatga ta'sirini o'rganishga harakat qilindi.

Bu metodologiya va usullar ilmiy maqolaning tahlilini va natijalarini aniqlashda keng qamrovli va obyektiv yondashadi.

Tahlil va natijalar. "O'zbekiston — 2030" strategiyasining ustivor vazifalaridan biri 700 ta professional ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va moddiy-texnika bazasini takomillashtirishda eng muhim jihatlarga alohida e'tibor berilishi belgilab o'tilgan[6]. Professional ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va moddiy-texnika bazasini takomillashtirishda e'tibor qaratilishi kerak bo'lgan eng muhim jihatlari: 1. Zamonaviy o'quv dasturlarini joriy etilishi.

Yangilangan o'quv dasturlari: Ta'lim muassasalarining o'quv dasturlari doimiy ravishda yangilanib turilishi, soha mutaxassislarining fikrlari va talabalar ehtiyojlarini inobatga olishi kerak.

2. Pedagog kadrlarning malakasini oshirish.

O'qituvchilar malakasining doimiy oshirilishi: O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi va yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishga bo'lgan qobiliyatlari ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

3. Moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish.

Zamonaviy texnologiyalar va o'quv vositalarini ta'minlash: Ta'lim jarayonida zamonaviy kompyuterlar, interaktiv doskalar va soha uchun zarur bo'lgan laboratoriya jihozlari kabi texnologik vositalardan foydalanish muhim.

4. Amaliyot va nazariy bilimlarni uyg'unlashtirish.

Amaliy tajriba bilan bog'liq o'quv modullarini kuchaytirish: Talabalar nazariy bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishlari uchun zarur bo'lgan amaliyot imkoniyatlarini ta'minlash.

5. O'quv muassasasining ijtimoiy hamkorliklarini rivojlantirish.

Sanoat va biznes bilan hamkorlik: Talabalar uchun amaliyot o'rinishini, shuningdek, kelajakdagi ish beruvchilar bilan aloqalarni ta'minlaydigan sanoat va biznes sektorlari bilan hamkorlikni rivojlantirish.

6. Talabalar faoliyatini baholash tizimini takomillashtirish.

Adolatli va shaffof baholash: Talabalar ilmiy va amaliy ko'nikmalarini aniq va adolatli baholash tizimini yaratish, shuningdek, ularning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash.

7. Ta'lim muassasasining infrastrukturasi.

Qulay o'quv muhiti: O'quv xonalarning, laboratoriyalarining, kutubxonalarining va sport inshootlarining zamonaviy va talabalarga qulay bo'lishi muhim.

8. Ta'lim muassasasining moliyaviy barqarorligi.

Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish: Ta'lim muassasasining moliyaviy resurslarini o'qituvchilarning malakasini oshirish, moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish va ta'lim sifatini yaxshilashga yo'naltirish.

9. Talabalar va o'qituvchilarning psixologik holatiga e'tibor.

Psixologik qo'llab-quvvatlash xizmatlari: Ta'lim muassasalarida talabalar va o'qituvchilarning psixologik holatini yaxshilashga qaratilgan xizmatlar muhim ahamiyatga ega.

Kasb-hunar ta'limining amaldagi holatida egallanadigan kasblarning murakkablik darajasi inobatga olinmagan bo'lib, barcha mutaxassisliklar bo'yicha o'qish muddati 3 yil qilib belgilangan[7]. Endilikda esa tanlangan kasbning murakkabligiga qarab o'qish muddati 6 oydan 2 yilgacha qilib belgilanishi nazarda tutilgan[8]. Ayni paytdagi kasb-hunar kollejlari faqat o'rta umumta'lim maktablarining 9-sinf bitiruvchilari qabul qilingan edi. Endi tashkil etilayotgan kollej va texnikumlarda esa bugunga qadar o'rta maxsus yoki oliy ma'lumot olgan, harbiy xizmatga borib kelgan, ikkinchi mutaxassislikni egallamoqchi bo'lgan, ishsiz qolish xavfi paydo bo'lgan, qisqasi har qanday boshqa hunar o'rganuvchi kishilar uchun ham ta'lim olish imkoniyati mavjud. Yoshlarni zamonaviy bilim va ko'nikmalarga o'rgatishda professional ta'lim tizimining o'rni beqiyos.

Uzoq yillar davomida kasb-hunar kollejlari faqat kunduzgi ta'lim shakliga ega edi. Kelgusidagi kollej va texnikumlarda ta'lim oluvchilarga qulaylik yaratish maqsadida ta'limning kunduzgidan tashqari kechki va sirtqi shakllari ham yo'lga qo'yildi[9].

Amaldagi kasb-hunar kollejlari o'quv jarayoni asosan o'quv xonalarida nazariy ta'lim berish shaklida olib borildi hamda natijada yoshlar amaliyot jarayonlarida ko'plab qiyinchiliklarga uchradi. Rejalashtirilayotgan yangi tizimda kollej va texnikumlarning yo'nalishi hamda ixtisoslik xususiyatlaridan kelib chiqib, ta'lim mazmuni amaldagi ishlab chiqarish jarayonlari bilan integratsiyalashgan holda olib borilishi ko'zda tutilgan. Tayyorlanadigan kasblar yo'nalishlarining o'quv rejalari faqat umumkasbiy va kasbiy fanlar bloki qoldirilib, ushbu fanlardan amaliy mashg'ulotlarga ko'proq soat ajratilishi hisobiga nazariy ta'lim soatlari bir muncha qisqartirilishi rejalashtirilgan.

Bizningcha, hozirgi kunda oliy ta'lim muassasalarining kasb ta'limi (sohalar bo'yicha) bakalavrlar tayyorlash bo'yicha amaldagi o'quv rejalari yuqorida ko'rsatib o'tilgan talablarning bajarilishini yetarlicha ta'minlay olmaydi. Ularda asosan professional ta'lim muassasalarida yo'nalishlar bo'yicha kasbiy fanlardan nazariy mashg'ulotlar olib boruvchi kasb ta'limi o'qituvchilarning metodik faoliyatigagina mos keladigan kasbiy-pedagogik faoliyat e'tiborga olingan.

Bugungi kunda "Kasb ta'limi" (sohalar bo'yicha) ta'lim yo'nalishini tugatgan pedagoglar professional ta'lim muassasalarida kasb ta'limi ustasi lavozimida ham faoliyat olib boradilar. Masalan, "Kasb ta'limi" (qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash) [10] yo'nalishini tugatgan pedagoglar umumkasbiy va kasbiy fanlardan kasb ta'limi ustasi chilangarlik ishi, elektrgazpayvandlash ishi, mashina-traktor agregatlarini tuzish va boshqalardan o'quv amaliyotlaridan mashg'ulotlarni olib boradilar.

Xulosa va takliflar. Professional ta'lim tizimini rivojlantirish uchun, skills-training, mentorlik dasturlari kasbiy maqsadlaridan kasb ta'limida foydalanish loyihalari, stajyorlik imkoniyatlaridan keng foydalanish. Interaktiv va onlayn o'qitish shakllari, amaliyot va dasturlar o'qituvchilarni texnik vositalarni o'z ichiga olgan programmalar asosida ta'lim olishi yoshlarni mahalliy va xalqaro mehnat bozorida raqobatbardosh kadr bo'lib rivojlanishiga yordam berishi mumkin. Quyidagi takliflar kasb ta'limi sohasidagi yangiliklarni qo'llab-quvvatlash va uning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

- Kengaytirilgan skills-training dasturlari: Ish bilan bog'liq qulayliklarni oshirish uchun, kasbiy bilimlarni yanada rivojlantirishga yo'l qo'yuvchi skills-training dasturlarini joriy qilish;

- Kasb ta'limi yo'nalishlarining o'quv rejalarini hozirgi kundagi professional ta'limdagi o'zgarishlarga mos ravishda takomillashtirish;

- Professional ta'lim tizimida kasbiy mentorlik dasturlari: Kasb ta'limi o'qituvchilari yoki mentorlarning o'qitish va yordam berish bo'yicha respublika darajasidagi onlayn vebinarlar tashkil qilish;

- Bugungi kasb va turli sohalardagi ehtiyojlarni ta'lim dasturlariga kiritish: hozirgi zamonaviy kasb-hunarlar haqida ma'lumotlarni tizimli yangilab borish;

- Professional ta'lim tizimi dasturlari bo'yicha texnikum-kollejlar va universitetlar bilan hamkorlik - integratsiyasini yangi bosqichga olib chiqish;

- Sirtqi ta'lim kurslari o'qitilish bilan bir qatorda belgilangan muddat asosida onlayn darslar tashkil qilish;

- Professional ta'lim tizimi uchun pedagoglarlarining yangi avlodini tayyorlashda kasb ta'limi sohasida amaliyot va dastur o'quvchilar uchun keng qamrovli o'sishiga ko'maklashuvchi texnik vositalarni o'z ichiga olgan yangi innovatsion shakldagi ta'lim dasturlari tuzilsin: 3D-printer, robotlar, texnik vositalar bilan amaliyot kurslarini tashkil etish.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son - <https://lex.uz/docs/-5841063>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori, 20.04.2017 yildagi PQ-2909-son - <https://lex.uz/docs/3171590>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son son Farmoni. – <https://lex.uz/ru/doccs/4545884>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 08.10.2019 yildagi PF-5847-son - <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>
5. Kasb-hunar kollejlarida nimalar o'zgaradi? - <https://kun.uz/uz/35966289>
6. "O'ZBEKISTON — 2030" STRATEGIYASI TO'G'RISIDA - <https://uzbekistan2030.uz/uz-Latn/decree/1>
7. Kollej va texnikumda sirtqi, kechki hamda dual ta'lim shaklida o'qishni istaganlar imtihonsiz qabul qilinadi - <https://www.gazeta.uz/oz/2022/09/30/professional-edu/>
8. "O'RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIMINING DAVLAT TA'LIM STANDARTLARINI TASDIQLASH TO'G'RISIDA"gi Vazirlar Mahkamasi qarori- <https://lex.uz/acts/-1205976>
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 14.06.2003 yildagi 269-son - <https://lex.uz/docs/-738821?ONDATE=14.06.2003>